
Лучка Л. М.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Наукова бібліотека
(м. Дніпро, Україна)

УНІВЕРСИТЕТСЬКЕ КНИГОЗІБРАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ КАТЕРИНИНСЬКОЇ ЗАЛІЗНИЦІ

Висвітлено історію та стан залізничного транспорту губернії. Проаналізовано книжкову спадщину XIX – початку XX ст. з університетського книгозібрання. Досліджено виявлені фондові примірники за змістом, хронологічними межами, авторством та художнім оформленням. Розкрито форми популяризації та читацьке коло.

Ключові слова: наукова бібліотека; фондові колекції; книжкова спадщина; Катерининська залізниця

Luchka L. M.

Oles Honchar Dnipro National University, Scientific Library (Dnipro, Ukraine)

UNIVERSITY BOOK COLLECTION AS A SOURCE FOR STUDYING THE HISTORY OF THE CATHERINE RAILWAY

History and condition of railway transport of the province are highlighted. The book heritage from the university book collection of the nineteenth and early twentieth centuries is analyzed. Found stock copies are analyzed according to their content, chronological limits, authorship and artistic design. Forms of promotion and readership are disclosed.

Keywords: scientific library; stock collections; book heritage; Catherine Railway

Бібліотечні фондові колекції містять значний джерельний масив, що має історико-культурне значення та допомагає науковцям створити більш повне уявлення про події, з'ясувати факти та визначити роль особистості на теренах історичних епох. Для студентів, викладачів, науковців бібліотечні документні ресурси мають історичну та наукову цінність як першоджерела, книжкові та літературні пам'ятки. В умовах розвитку світового інформаційного простору університетські бібліотеки розширюють свої послуги з використанням нових комунікаційних та комп'ютерних технологій: складають науковий опис колекцій стародруків і цінних видань, створюють власні повнотекстові БД книжкових пам'яток, що є важливим е-ресурсом у процесі збереження національної пам'яті. Дослідження присвячено українському книгознавству та висвітленню ролі бібліотечних колекцій у навчальному процесі закладу вищої освіти.

Серед розмаїття видань нашу увагу привернули книги другої половини XIX – початку XX ст., періоду, який пов'язаний з будівництвом Катерининської залізниці. Перші друковані технічні книги в імперській державі з'являються у першій третині XVIII ст. Це,

переважно, перекладні підручники та навчальні посібники, підготовлені для професіоналів. Розвиток економіки та культури вимагав і технічних знань. З відкриттям Головних народних училищ у другій половині XVIII ст. зростає потреба у підвищенні кількості навчальної літератури. Перші наукові книги, присвячені залізницям, виходять з друку на початку XIX ст. (1805 р.). На той час підручників було недостатньо, вони дорого коштували, мали невеликі накладі. Першим науковим виданням російською мовою став посібник професора П. П. Мельникова «О железных дорогах» (1835 р.).

Грунтовне видання «Россия в конце XIX века» за загальною редакцією історика В. І. Ковалевського (1900 р.) містить загальний огляд розвитку залізниць імперії. У розділі «Железные дороги» викладено цікаві факти з історії будівництва Катерининської залізниці. У 1875 році було прийнято рішення побудувати у Донецькому басейні Катерининську залізницю. Російсько-турецька війна 1877-1878 рр. зупинила втілення цього задуму в життя і тільки у 1881 р. було розпочато будівництво. Відкриття залізниці відбулося у 1884 р.

До загального історіографічного огляду варто віднести Санкт-Петербурзьке видання другої половини XIX ст. «Эксплуатация железных дорог. т.1», укладене інженером А. Шишковим (1877 р.). Це перша фахова праця російською мовою з технічних питань залізничної справи. Цей примірник пройшов шлях від Катеринославського реального училища до наукової бібліотеки ДНУ імені Олеся Гончара. Праця має передмову, 9 розділів, є історична довідка про будівництво залізниць в імперській державі. Видання містить численні відомості з досвіду європейських та світових залізниць (Англія, Бельгія, Франція). Змістовним є розділ, що стосується діяльності залізниць під час воєнного стану.

На початку XX ст. зростає інтерес до розвитку залізниць та їх державної значущості. Столичне видавництво «Железнодорожное дело» видавало значну кількість довідкових видань, розрахованих на технічних спеціалістів з метою підвищення фахового рівня. Серед загальних праць варто зазначити видання «Товароведение материалов русского железнодорожного хозяйства», укладене А. М. Оссендовським. Маючи популярність серед читачів, видавництво підготувало 2-е видання книги. Укладач звертає увагу на роль та ефективність дослідницьких лабораторій у розвитку залізничної справи держави, а саме підбір палива, мастильних та освітлювальних матеріалів тощо.

Окремий комплекс видань складають Катеринославські видання початку XX ст. Цінними за змістом є «Путевые заметки о командировке в Северную Америку инженера

Я. Цизаревича» (Катеринослав, 1913 р.). Видання містить звіт інженера Я. Цизаревича про результати його відрядження до Сполучених Штатів Північної Америки влітку 1912 р. Мета подорожі полягала у вивченні досвіду роботи світових залізниць. Крім того, він брав участь у VI Міжнародному конгресі, який відбувся у Нью-Йорку та був присвячений випробуванню матеріалів. Діяч щиро висловив свої враження від подорожі, висвітлив загальну картину розвитку американських залізниць, надав стислі відомості про роботу конгресу. Автор підготував детальний огляд організації американської залізничної мережі та структури правління, графік руху паровозів. Цікавими є сторінки, присвячені досвіду роботи Пенсильванської залізниці як кращої на той час. Дослідницьку увагу привертає інформація щодо постаті кондуктора, зовнішнього вигляду та матеріального рівня. Видання містить ілюстративний матеріал, пов'язаний з історичними пам'ятками та міськими архітектурними будівлями, а саме Willow Grove Park (Віллоу-Гров) з багатокольоровим водограєм висотою до 20 сажень (40 м).

Південно-російська обласна сільськогосподарська, промислова та кустарна виставка проходила у Катеринославі 1910 р. VIII розділ експозиції, за який відповідав М. Д. Хмелевський, начальник служби Катерининської залізниці, був присвячений історії та сучасному стану Катерининської залізниці. До першої групи експонатів входили книжкові джерела з історії залізниці, а саме «По Екатерининской железной дороге», «Краткий обзор развития и деятельности Екатерининской железной дороги за 25-летие». Науковий інтерес викликають альбоми малюнків, креслень тощо.

На сторінках унікального видання «По Екатерининской железной дороге. Вып. 1, 2» висвітлено історичні віхи виникнення та етапи будівництва залізниці у другій половині XIX ст., роль земства та клопотання О. М. Поля у цьому питанні, затвердження проектів, яких так і не було здійснено. Збірник підготовлено Управлінням Катерининської залізниці за ініціативою начальника, інженера Ф. І. Шмідта та надрукованим у Катеринославі 1903 р. На титульному аркуші розміщено емблему Катерининської залізниці. Важливою є мета видання: надати читачам відомості про промисловий розвиток краю, який обслуговувала на той час залізниця. Збірник містить інформацію, яку редколегія отримала від державних та громадських установ, повітових земств та власників різних підприємств.

На окрему вагу заслуговує внутрішнє оформлення, яке було підготовлено катеринославським художником Г. Г. Берсом. Професійні малюнки та світлини зроблено у спеціальній фото-та цинкографічній майстерні, більшість використано вперше. Цінним є

розділ 2, у якому увага акцентується на діяльності Джона Юза, Олександра Поля, будівельника В. А. Тітова та керівника О. А. Верховцева.

Ювілейний альбом «К 25-летию Екатерининской железной дороги, 1884-1909 гг.» містить понад 565 унікальних світлин персоналій та різних об'єктів залізниці (48 станцій). Видання викликає інтерес форматом та оформленням (46x31 см). Книга підготовлена у Катеринославі у видавництві «Художник» 1909 р. Фото-замовлення було виконано у Парижі фотографом А. А. Занденбергом, надруковано у графічній майстерні М. Піковського в Одесі. Титул прикрашено ювілейними стрічками, назва зроблена незвичайним шрифтом, подано фото осіб, що мали пряме відношення до Катерининської залізниці: начальника будівництва, інженера В. А. Тітова, першого очільника О. А. Верховцева (1884-1900 рр.). Альбом цінний світлинами повного складу працівників: керівників, начальників усіх структур, службовців, майстрів, робочих, лікарів, педагогів, що представляли колектив залізниці. Видання насичене історією архітектури залізничних вокзалів та станцій Катеринославської губернії, що дає можливість візуально уявити стан державних споруд на початку XX ст.

Одним з напрямів бібліотечної діяльності є популяризація її фондів. У сучасному світі усе потребує реклами, це стосується і книжкових видань. Кожна книга має знайти свого читача. Бібліотека використовує різноманітні форми для інформаційного наближення книги до сучасних користувачів. Серед них презентації однієї книги, присвячених ювілейним датам. Студентів-істориків ми знайомимо з історією нашого краю, звертаючи увагу на залізничних шляхах сполучення Катеринославської губернії. Під час проведення краєзнавчої практики у відділі рідкісних видань для студентів проводимо бібліографічний екскурс в історію кожного примірника та розкриваємо його літературну долю. Для студентів спеціальності «видавнича справа» на базі наукової бібліотеки організовуються практичні заняття, які складаються з невеличких оповідей про вибрані праці тематичного перегляду джерел XVII – початку XX ст.

Таким чином, дослідження фондів колекцій університетської бібліотеки сприяє вивченню питань збереження рукописної та друкованої національної книжкової спадщини. За допомогою історіографічного огляду джерел висвітлено історію Катерининської залізниці, віхи її будівництва та розвитку, персональний склад. З метою історико-краєзнавчого вивчення розкрито наукову цінність та унікальність бібліотечних примірників за авторством, змістом та художнім оформленням.